

ŽYDŲ PAVELDAS PALANGOJE

Palangos žydų bendruomenė

Lietuvoje nerasime miesto ar miestelio be žydų kultūros ženklų, dažniausiai – senų kapinių ir sinagogų. 1487 m. Palangoje veikė žydų laidojimo brolija *Hevra Kadiša*, kas leistų teigti, jog žydai Palangoje gyveno jau XV a.

Yra žinoma, kad XVII a. žydų bendruomenė Palangoje turėjo savo mokyklą, pirtį, kapines, valdė sklypus tarp Ražės ir sinagogos. Žydai sudarė nemažą kaimelio bendruomenės dalį, jie savo darbais stengėsi mažą kaimelį paversti klestinčiu miestu.

1693 metais, kai žydai Palangoje gavo miestiečių teisę ir galėjo įsigyti žemės sklypus, statyti namus, užsiimti prekyba, jų čia buvo 10. Palangoje tuo metu gyveno tik 43 žmonės. Po šimto metų, 1794-aisiais, iš 69 miestelėnų buvo 17 žydų.

XVIII a. pirmosios pusės dvaro sudaryti inventoriai leidžia teigti, kad to meto Palanga buvo linijinio plano, išsikūrusi prie pajūriu einančio kelio Karaliaučius – Klaipėda – Ryga. Ronžės upelis dalijo gyvenvietę į dvi dalis. Centre, šiauriniame upelio krante, stovėjo katalikų bažnyčia, į šiaurę nuo jos buvo žydų gyvenamasis kvartalas su mokykla ir pirtimi. Pažymėtina, jog jo užstatymas buvo tankesnis nei kitoje Palangos dalyje. Žiūrint į dabartinius miesto planus, žydų apgyvendinta teritorija, vadinama Žydų miestu, užėmė didelę Palangos miesto dalį rytinėje Vytauto gatvės pusėje nuo Kretingos gatvės (buvusios autobusų stoties) bemaž iki pat Žvejų gatvės.

1816 m. inventoriaus duomenimis, miestelio išplanavimas liko nepasikeitęs – jį sudarė Senoji ir Naujoji Palanga. Senojoje Palangoje tuo metu buvo apgyvendinti 22 sklypai, Naujojoje – 54 sklypai, 29 iš jų priklausė žydams, 5 – dvaro ir valstybės tarnautojams. Žydų kahalui priklausė mokykla, pirtis, kapinės, jų gyvenamosios dalies rytinėje pusėje formavosi aikštė, prie kurios ir stovėjo mokykla bei pirtis, o vėliau buvo pastatyta sinagoga.

1817 m. duomenimis, Palangoje stovėjo 80 sodybų, iš kurių 30 priklausė žydams. Tuo metu (Senjoje ir Naujoje Palangoje) gyveno 688 žmonės. Iš jų – 439 (219 vyrų ir 220 moterų) buvo žydai, nepriklausantys Palangos dvaro jurisdikcijai, mokantys mokesčius dvarui už sklypus.

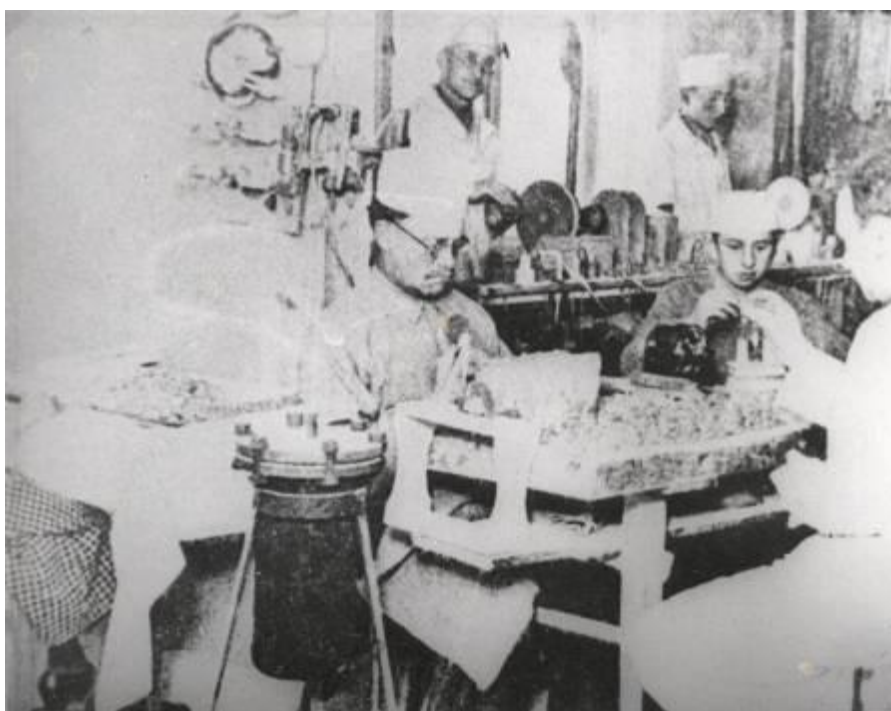
XIX a. pirmojoje pusėje Palangoje, kaip pasienio miestelyje, žydų apsigyvenimas buvo ribojamas. 1826 m. netgi buvo svarstoma apie jų iškeldinimą iš miestelio, vėliau neleidžiama įsikurti atvykėliams iš Kauno gubernijos. XIX a. antrojoje pusėje vyriausybės politika žydų atžvilgiu pasikeitė.

1869 m. Palangoje gyveno 979 žydai (476 vyrai, 503 moterys). XIX a. II pusėje pagausėjo žydų gyventojų (1881 m. iš 1618 gyventojų buvo 1121 žydas), nes Palangoje įsikūrė gintaro apdirbimo įmonių (jos priklausė žydams), kuriose daugiausia dirbo žydų tautybės darbininkai.

Žydai vertėsi tradiciniais verslais: prekiavo, užsiiminėjo amatais, jiems priklausė karčemos. XIX a. viduryje įsikūrė kelios žydams priklausiusios gintaro apdirbimo įmonės. 1860 m. buvo įsteigta Tauerio ir Buršteino gintaro apdirbimo įmonė. Ji veikė iki 1891 m. Buvo gaminami papuošalai, religinė atributika, dėžutės. Buvo apdorojamas vietinis gintaras, surinktas jūros pakrantėje, taip pat naudojamas ir atvežtinis Gdansko kasyklų gintaras. Didesnioji gaminių dalis buvo išgabename į pietines Rusijos imperijos gubernijas ir parduodami ten vykstančių metinių mugių metu. Kai kurie dirbiniai paštu buvo siunčiami į Kaukazą, nedideliais kiekiais į Vokietiją, Prancūziją.

9-ajame dešimtmetyje įsikūrė daugiau gintaro apdirbimo įmonių. 1889-1891 m. „Koorpus“ dirbtuvėje dirbo 7 žmonės, per metus buvo pagaminta dirbinių už 6700 rublių.

1888-1891 m. Šlezingerio ir Josifovičiaus įmonėje dirbo 40 darbininkų, per metus buvo pagaminama dirbinių už 20000 rublių. Nuo 1892 m. pradėjo veikti Gutmano ir Reinuso dirbtuvė. Joje XIX a. pabaigoje dirbo apie 110 darbininkų, per metus buvo pagaminama dirbinių, kurių vertė – nuo 30000 iki 60000 rublių. Nuo 1893 m. pradėjo veikti Kamenecko įmonė, joje dirbo apie 50 darbininkų, kurie per metus pagamindavo dirbinių už 30000 rublių. Gintaro žaliavą XIX a. pabaigoje pristatydavo Stantieno ir Beckerio firma, Palmininkų gintaro kasyklų savininkė.

1 pav. M. ir G. Kanų gintaro dirbtuvės. Iš Palangos kurorto muziejaus archyvo

XIX a. paskutiniajame dešimtmetyje gintaro apdirbimo apimtis sumažėjo, kadangi dirbtuvių gaminiai nebegalėjo konkuruoti su 1889 m. pradėjusio veikti gintaro fabriko pigesniais pramoniniais gaminiais. 1897 m. buvo pagaminta dirbinių tik už 200000 rublių.

Be gintaro pramonės, XIX a. pabaigoje veikė keletas nedidelių įmonių: Briko koralų fabrikas, kuriame dirbo 10 darbininkų. XX a. pradžioje minimas S. Tiškevičienei priklausęs vilnionių audinių fabrikas. Paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais prie Palangos, Vilimiškių polivarko žemėje, pradėjo veikti plytinė. XIX a. antrojoje pusėje Palangos gyventojų verslus, pajamas daugiausia lėmė kurortinė specifika.

1902 m. miestelio centre, Liepojos gatvės pietų šone, kiek atokiau nuo gatvės, žydų apgyventoje teritorijoje iškilo raudonų plytų sinagoga. Dar viena, mažesnė, sinagoga buvo pastatyta apie 50 metrų nuo didžiosios sinagogos. Sinagoga buvo ne vien dvasinis, bet ir politinis, kultūrinis ir ekonominis žydų bendruomenės centras. Sinagogos iki šių dienų neišliko.

2 pav. Raudonų plytų žydų sinagoga. Iš Palangos kurorto muziejaus archyvo

3 pav. Raudonų plytų žydų sinagogos fragmentas.
Iš Palangos kurorto muziejaus archyvo

4 pav. Nupiešta raudonų plytų žydų sinagoga. Iš Palangos kurorto muziejaus archyvo

5 pav. Raudonų plytų žydų sinagoga. Iš Palangos kurorto muziejaus archyvo

6 pav. Šio pastato vietoje stovėjo raudonų plytų žydų sinagoga. K. Litvinienės nuotrauka

7 pav. Vaizdas nuo bažnyčios stogo. Liepojos gatvė. 1904 m. P. Mongirdaitės nuotrauka iš A. Miškinio rinkinio

Prieš II pasaulinį karą žydų gyvenamasis rajonas apėmė Turgaus, Kretingos, Vytauto, Sinagogos ir Pirties gatves. Palangoje gyveno apie pusantro šimto žydų šeimų. Iš jų: 62 savininkai užsiėmė namų ūkiu, 36 turėjo gintaro dirbtuves, 8 turėjo krautuves, buvo 13 pirklių, 3 kurpiai, 2 mokytojai, 2 gydytojai, 4 mėsininkai, 5 vežikai, 14 darbininkų, 3 žemdirbiai. Žydams priklausė vaistinė, kirpykla, viešbutis.

1935 m. žydas Livijas Palangoje įkūrė pirmąją limonado dirbtuvę, kuri buvo prie Kurhauzo. Vandeniį jis ėmė iš 270 m gylio artezinio šulinio, kuriį 1908 m. įrengė grafas Feliksas Tiškevičius.

1936 m. Eta Gutmanienė J. Basanavičiaus gatvėje pastatė pirmąją elektrinę.

8 pav. Pirmoji elektrinė Palangoje. Iš Palangos kurorto muziejaus archyvo

9 pav. Šio pastato vietoje stovėjo pirmoji elektrinė Palangoje. K. Litvinienės nuorauka

1938 m. gegužės 10 d. Palangoje kilo didelis gaisras, kuris sunaikino beveik visą žydų gyvenamąjį kvartalą. Oficialiais duomenimis, gaisras sunaikino 118 gyvenamųjų ir 120 negyvenamųjų pastatų, be pastogės liko tarp 1000 ir 1500 žmonių. Senojoje Palangoje liko 7 sodybos, o miestelyje 3 krautuvės. Palangos dalis į pietus nuo Ronžės (kurortas) nenukentėjo.

10 pav. Miestelis po 1938 m. gaisro. Iš Palangos kurorto muziejaus archyvo

Specialiai sudaryta komisija gaisro padariniams likviduoti nustatė, kur gali būti statomi mediniai ir mūriniai pastatai, kokio dydžio sklypai skirtini „uždari“ ir „atvirai“ statybai. Nutarta, kad mūriniai namai gali būti statomi Kretingos, Vytauto gatvėje nuo Ronžės iki Jūratės gatvės ir nuo Jūratės iki Malūno gatvės. Kreiptasi į Statybos inspekciją, kad 1938 m. būtų parengtas miesto ir kurorto projektas.

1941 m. Vokietijai užpuolus Sovietų Sąjungą Palangoje prasidėjo masinės žydų žudynės. Jau birželio 26 d. visi Palangos žydai (tie, kurie prasidėjus karui pasiliko gimtajame mieste) per vos dvi valandas buvo suimti ir uždaryti į sinagogą. Moterys ir vaikai buvo atskirti nuo vyrų bei nuvaryti link Kretingos, į Pryšmončių kaimą.

1941 m. birželio 27 d. vyrai iš Palangos sinagogos buvo nuvaryti į mišką už Birutės kalno, kur ir buvo sušaudyti. Žydų moterys ir vaikai, kurie po suėmimo buvo laikomi Vilimiškės dvarui

priklausančioje Valteriškės daržinėje, buvo sušaudyti 1941 m. spalio 12 d. kitoje vietoje – į šiaurę nuo Palangos, pakeliui į Darbėnus, netoli dabartinio žvyrų karjero.

Birželio 27 d. ir spalio 12 d. vykdyto holokausto aukomis tapo daugiau nei 400 Palangos žydų bendruomenės narių. Taip baigėsi daugiau nei 500 metų trukusi neatskiriamos Palangos miesto bendruomenės dalies istorija.

Žydų atmintinos vietos Palangoje

Palangą dažnai aplanko žydų tautybės žmonės bei turistai iš įvairių šalių, kurie domisi išlikusiu žydų kultūros paveldu Palangoje, todėl Palangos miesto savivaldybės administracija 2016 metais išleido informacinį lankstinuką „Žydų atmintinos vietos Palangoje“ (lietuvių ir anglų kalbomis), kuriame pateikta trumpa informacija apie žydų istoriją, išlikusį kultūros paveldą ir lankytinas atmintinas vietas.

Tais pačiais metais savivaldybės administracija įrengė informacines nuorodas į tris žydų atmintinas vietas. Į Palangos Birutės parko pietvakarinėje pusėje pastatytą granitinį paminklą karo metais nužudytų žydų atminimui įamžinti įrengta viena informacinė nuoroda Vytauto g. (netoli įvažiavimo į parką). Dvi informacinės nuorodos įrengtos į Palangos žydų senąsias kapines (apie 300 m į rytus nuo Naglio kalno) – viena nuoroda pastatyta dviračių take, kita – Lino take (pėsčiųjų take nuo Vanagupės g. link jūros). Šiose vietose įrengtos medinės nuorodos, kurias sukūrė ir pagamino Palangos tautodailininkas Linas Žulkus. Į Palangos žydų žudynių vietą ir kapą (1,1 km į rytus nuo Liepojos plento, A13 – magistralinis kelias) įrengti 2 kelio ženklai Nr. 628 „Krypties rodyklė į lankytiną vietą“.

Toliau aprašomos informaciniame lankstinuke minimos žydų atmintinos vietos Palangoje.

Palangos žydų senosios kapinės (I). Palangoje buvo dvejios žydų kapinės – vienu metu lygiagrečiai veikė senosios ir naujosios. Tuo Palanga skyrėsi nuo kitų gretimų gyvenviečių. Senosios kapinės buvo grafų Tiškevičių parko pakraštyje, greta įėjimo. Ši vieta dabar vadinama Jaunimo kalneliu.

Kapinėse nebelaidojama nuo 1892 m. (prieš pradėdant kurti Tiškevičių parką). Jose aptinkami sluoksniai, siekiantys daugiau nei 200 metų. Remiantis analogais, manoma, kad antkapinius paminklus puošė Jeruzalės miesto ir šventyklų vaizdai, Dekalogo lentelės, zodiako ženklai bei laiminimui ištiestos rankos. Ant paminklų dažnai buvo vaizduojami ritualiniai daiktai: karūnos, Dovydo žvaigždė, šofar (ragas), etrog (citrina). Gausu gyvūnų – liūto, erelio, elnio, lokio – ir augalų, vaisių – palmės, granato, datulės, vynuogės – motyvų bei geometrinių raštų.

*11 pav. Jaunimo kalnelio Palangos Birutės parko šiaurinėje dalyje fragmentas iš pietų pusės.
K. Litvinienės nuotrauka*

*12 pav. Jaunimo kalnelio Palangos Birutės parko šiaurinėje dalyje fragmentas iš rytų pusės.
K. Litvinienės nuotrauka*

Palangos žydų senosios kapinės (II). Palangą nusiaubus 1830 m. gaisrui, senosios laidojimo registravimo knygos buvo sunaikintos (seniausios laidojimo brolijos knygos datuojamos 1487 m.). Nuo 1831 m. prasidėjo laidojimo registravimas naujosiose žydų kapinėse miesto pakraštyje (apie 300 m į rytus nuo Naglio kalno).

2008 m. rugsėjo 4 d. kapinės įregistruotos Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registre (unikalus objekto kodas – 32235). Joms suteiktas vietinis reikšmingumo lygmuo. Vertybės teritorija užima 763 kv. m. Kapinėse pastatyta juodo granito paminklinė plokštė (autorė – architektė I. Likšienė).

Kapinėse yra išlikę 10 įvairių dydžių granitinių ir betoninių antkapinių paminklų su iškaltais įrašais hebrajų rašmenimis. Dalies paminklų viršus nuskeltas, 2 paminklų fragmentai guli ant žemės. Antkapiuose galima rasti tokių įrašų: „42 m. Cvi Hiršas, miręs Dieną Švento Šabuto 15 Jaaro 5580 m.“. Skaičiuojant mūsų kalendoriumi – tai būtų apie 1820 m.

13 pav. Palangos žydų senosios kapinės iš rytų pusės. K. Litvinienės nuotrauka

14 pav. Palangos žydų senųjų kapinių fragmentas. K. Litvinienės nuotrauka

15 pav. Informacinė nuoroda į kapines dviračių take. K. Litvinienės nuotrauka

16 pav. Informacinė nuoroda į kapines Lino take. K. Litvinienės nuotrauka

Paminklas karo metais nukankintiems žydams atminti. 1941 m. birželio 27 d. pietinėje Palangos Birutės parko dalyje, kopose už Birutės kalno buvo sušaudyta 111 žydų ir kitų tautybių žmonių, kaltinamų sovietų režimo rėmimu. Remiantis Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro atliktais istoriniais tyrimais, tarp nužudytųjų buvo 95 Palangos valsčiaus žydų bendruomenės nariai (93 vyrai ir 2 moterys) ir 16 ne žydų tautybės žmonių, kurių didelę dalį sudarė lietuviai.

1989 m. simbolinėje vietoje žudynių aukoms atminti pastatytas paminklas – didžiulis granito akmuo. Akmenyje trimis kalbomis (hebrajų (ivrito), žydų (idiš arba jidiš) ir lietuvių kalba) iškaltas su Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro atliktų istorinių tyrimų duomenimis nebesutampantis užrašas: „Šio miško pietinės dalies kopose nacistiniai budeliai ir jų talkininkai 1941 m. žiauriai nužudė 105 žydus. Tebūna šventas šių nekaltų aukų atminimas”.

Palangos senbuvlių teigimu, tikroji žudynių vieta yra už kelių šimtų metrų į pietvakarius nuo paminklinio akmens – vilos „Auska“ teritorijoje.

17 ir 18 pav. Paminklas karo metais nukankintiems žydams atminti ir informacinė nuoroda į jį Vytauto gatvėje. K. Litvinienės nuotrauka

Žydų palaidojimo vieta Palangos miesto civilinėse kapinėse. 1958 m. Palangos miesto civilinėse kapinėse perlaidoti 1941 m. birželio 27 d. pietinėje Palangos Birutės parko dalyje sušaudytų 111 žydų ir kitų tautybių žmonių palaikai. Tokį sprendimą priėmė tuometinis Lietuvos TSR Palangos miesto darbo žmonių deputatų tarybos vykdomasis komitetas, vadovaudamasis Lietuvos TSR Ministrų Tarybos nutarimu Nr. 610.

Palaidojimo vieta yra vakarinėje kapinių dalyje, netoli pagrindinio įėjimo į kapines iš Vytauto g. pusės. Ant antkapio iškaltas užrašas: „Šioje vietoje guli nacistinių budelių ir jų vietinių talkininkų 1941 m. birželio 29 d. Palangos parke žiauriai nužudytų 106 žydų ir 5 lietuvių palaikai“. Šis užrašas, kaip ir tekstas ant akmens Palangos Birutės parke, nesutampa Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro atliktų istorinių tyrimų duomenimis, todėl ateityje turėtų būti pakeistas.

19 pav. Žydų palaidojimo vieta Palangos miesto civilinėse kapinėse. K. Litvinienės nuotrauka

20 ir 21 pav. Žydų palaidojimo vieta Palangos miesto civilinėse kapinėse (dešinėje nuotraukoje vieta pažymėta raudonai). K. Litvinienės ir „Google“ žemėlapiu nuotraukos

Palangos žydų žudynių vieta ir kapas. 1941 m. spalio 12 d. Kunigiškių miške nužudyta apie 200-300 Palangos žydų bendruomenės moterų ir vaikų, kurie nuo 1941 m. birželio 26 d. buvo kalinami Valteriškės kaime buvusiam mažajame gete.

Žudynių vieta ir kapas yra 1,1 km į rytus nuo Liepojos plento (A13 – magistralinis kelias). 2015 m. birželio 18 d. žudynių vieta ir kapas įregistruoti LR kultūros vertybių registre (unikalus objekto kodas – 10992). Vertybei suteiktas nacionalinis reikšmingumo lygmuo. Jos teritorija užima 1130 kv. m. Žudynių vietoje stovi paminklas, ant kurio trimis kalbomis (hebrajų (ivrito), žydų (idiš arba jidiš) ir lietuvių kalba) iškaltas užrašas „Šioje vietoje hitlerininkai ir jų vietiniai talkininkai 1941 m. žiauriai nužudė 200 žydų“.

22 pav. Palangos žydų žudynių vieta ir kapas. K. Litviniienės nuotrauka

23 pav. Paminklas žydų žudynių vietoje. K. Litviniienės nuotrauka

24 pav. Informacinis kelio ženklas į Palangos žydų žudynių vietą ir kapą. K. Litviniienės nuotrauka

25 pav. Žydų atmintinos vietos Palangoje. 1 – Palangos žydų senosios kapinės (I), 2 – Palangos žydų senosios kapinės (II), 3 – Paminklas karo metais nukankintiems žydams atminti, 4 – Žydų palaidojimo vieta Palangos miesto civilinėse kapinėse, 5 – Palangos žydų žudynių vieta ir kapas. Parengė K. Litviniene

Pajūrio regione esantis žydų kultūros paveldas ir jo pritaikymas kultūriniam pažintiniam turizmui

Pastarąjį dešimtmetį viena populiariausių turizmo tendencijų – tautinio tapatumo, bendrystės su savo šaknimis ieškojimas. Jis ypač aktualus diasporoms – pastebimai išaugo diasporų gyventojų keliavimas kultūros paveldo pažinimo tikslais. Šis išaugęs poreikis įtakojo turizmo rinkos pokyčius, nes dabar orientuojamasi į turistus, keliaujančius giminės šaknų, su jų praeitimi susijusių monumentų, simbolizuojančių kolektyvinę ir asmeninę praeitį, ieškojimo tikslais (F. Shapiro, 2001).

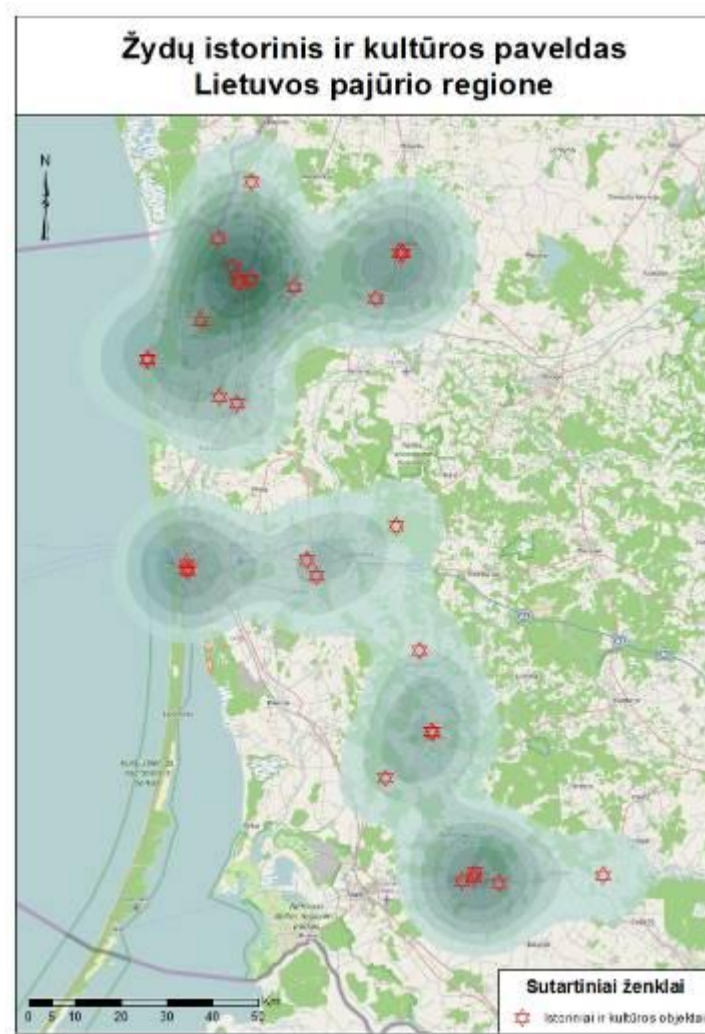
Žydų tauta nuo senų laikų siejama su kelionėmis, jos kultūrinio bei istorinio paveldo svarba turizmui ir ypač – jo svarba Lietuvos Pajūrio regione. Šis regionas pasižymi žydų kapinių, masinių žudynių vietų, paminklų, skirtų garsiems bei nusipelnusiems žydams gausa.

Pajūrio regionas, kaip turistiskai atraktyvus bei perspektyvus regionas, išskiriamas Lietuvos turizmo plėtros 2014-2020 metų programoje. Čia jis įvardinamas kaip prioritetas turizmo plėtros regionas.

Lietuvos Pajūrio regiono turizmo plėtros studijos (2007) duomenimis, į šį regioną įeina šešios savivaldybės: Klaipėdos miesto, Klaipėdos rajono, Palangos miesto, Kretingos rajono, Šilutės rajono bei Neringos. Pastarojoje savivaldybėje nėra nė vieno žydų kultūros paveldo objekto.

Išnaudojus žydiškojo istorinio ir kultūros paveldo objektų potencialą, Pajūrio regionas gali tapti patrauklus žydams bei jų kilmės žmonėms. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, Lietuvą per metus vidutiniškai aplanko 10 tūkstančių turistų iš Izraelio. Viena to priežasčių yra ta, jog Izraelyje gyvena apie 200 tūkstančių žmonių, kurių šaknys siekia Lietuvą.

Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto Rekreacijos ir turizmo katedros studentė rengdama bakalauro baigiamąjį darbą 2015 metais atliko žydų istorinio ir kultūros paveldo objektų esamos situacijos analizę bei taikydama geografinės informacijos sistemos programą išskyrė didžiausias žydų istorinio ir kultūros paveldo objektų sancaupas Pajūrio regione (žr. 26 pav.). Jame matyti, kokių tankumu ir kuriose Pajūrio regiono vietose daugiausiai telkiasi žydų istorinio ir kultūros paveldo objektai.

26 pav. Žydų istorinis ir kultūros paveldas Lietuvos pajūrio regione. Sudarė M.Tamulynaitė

Daugiausiai žydų istorinio ir kultūros paveldo objektų yra Kretingos ir Šilutės rajonų savivaldybėse, mažiausiai – Palangos miesto savivaldybėje.

2017 metų rugpjūčio mėnesio duomenimis Lietuvos Respublikos Kultūros vertybių registre yra įregistruoti 36 Pajūrio regione esantys žydų kultūros paveldo objektai:

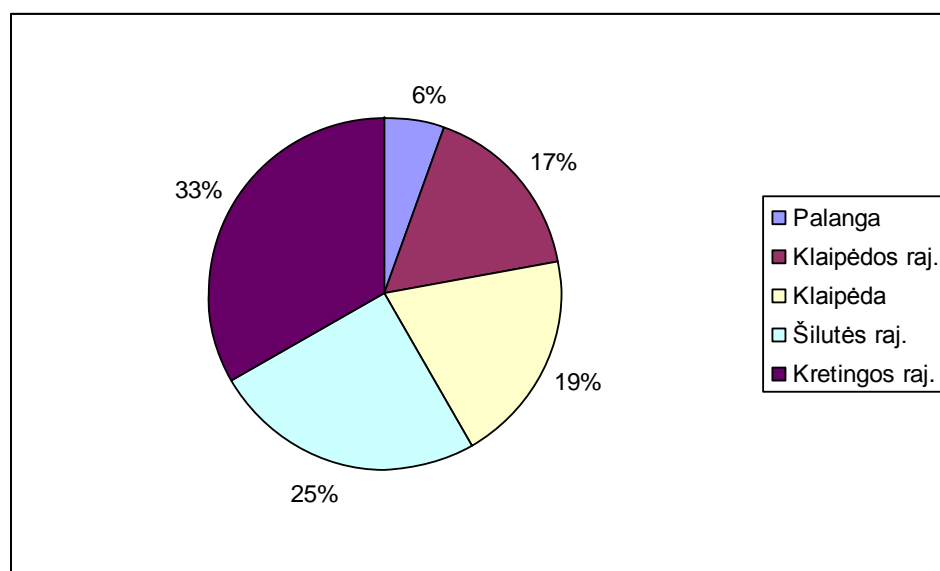
1. Palangos miesto savivaldybėje – 2 (Palangos žydų senosios kapinės, kodas – 32235 ir Palangos žydų žudynių vieta ir kapas, kodas – 10992);

2. Klaipėdos rajono savivaldybėje – 6 (Veiviržėnų žydų žudynių vieta ir kapas, kodas – 20666, Gargždų žydų žudynių ir užkasimo vieta, kodas – 37462, Gargždų žydų žudynių ir užkasimo vieta I, kodas – 10971, Gargždų žydų žudynių ir užkasimo vieta II, kodas – 37461, Gargždų žydų senųjų kapinių dalis, kodas – 20667, Veiviržėnų žydų senosios kapinės, kodas – 39181);

3. Klaipėdos miesto savivaldybėje – 7 (Klaipėdos žydų senosios kapinės, kodas – 39400, Klaipėdos senųjų kapinių komplekso Klaipėdos mecenato Juliaus Liudviko Vynerio kapas, kodas – 32628, Pastatas (buvusi žydų mokykla), kodas – 1172, Epraheimo Michaelsono sandėlis, dabar „Michaelson boutique hotel“ viešbutis, kodas – 22541, Pastatai, kurie priklausė žydų prekybininkams, kodai – 22912 ir 22913, Pastatas, kodas – 36244);

4. Šilutės rajono savivaldybėje – 9 (Švėkšnos sinagoga, kodas – 30620, Žemaičių Naumiesčio sinagogos pastatas, kodas – 34615, Žemaičių Naumiesčio žydų pirmosios senosios kapinės, kodas – 38117, Žemaičių Naumiesčio žydų antrosios senosios kapinės, kodas – 38118, Vainuto žydų senosios kapinės, kodas – 38364, Šilutės žydų senosios kapinės, kodas – 38360, Švėkšnos žydų senosios kapinės, kodas – 38361, Vainuto žydų žudynių vieta ir kapai, kodas – 11222, Švėkšnos žydų žudynių vieta ir kapas, kodas – 11216);

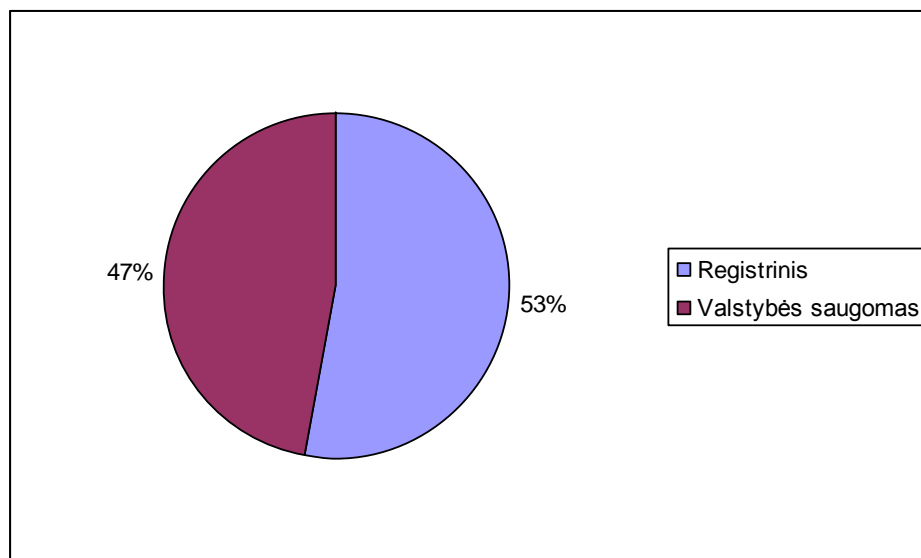
5. Kretingos rajono savivaldybėje – 12 (Darbėnų žydų žudynių vieta ir kapas I, kodas – 10977, Darbėnų žydų žudynių vieta ir kapas II, kodas – 24195, Darbėnų žydų žudynių vieta ir kapas III, kodas – 10976, Skuodo žydų žudynių vieta ir kapai, kodas – 10978, Salantų žydų senųjų kapinių bei žydų žudynių vietos ir kapų komplekso žydų žudynių vieta ir kapai, kodas – 10981, Salantų žydų žudynių vieta ir kapas, kodas – 10980, Kretingos žydų senųjų kapinių ir žudynių ir užkasimo vietos komplekso žudynių ir užkasimo vieta, kodas – 10972, Žydų žudynių ir užkasimo vieta, kodas – 10987, Darbėnų žydų senosios kapinės, kodas – 24196, Laukžemės žydų senosios kapinės, kodas – 24222, Salantų žydų senųjų kapinių bei žydų žudynių vietos ir kapų komplekso žydų senosios kapinės, kodas – 24234, Kretingos žydų senųjų kapinių ir žudynių ir užkasimo vietos komplekso žydų senosios kapinės, kodas – 24485).

27 pav. Žydų kultūros paveldo objektų skaičius Pajūrio regiono savivaldybėse (proc). Šaltinis: www.kpd.lt

Objektai, įtraukti į Kultūros vertybių registrą, turi didesnę išliekamąją vertę. Siekiant juos išsaugoti, jiems yra skiriamas didesnis dėmesys ir finansavimas.

Kultūros vertybių registre esantiems paveldo objektams suteikiamas statusas – registrinis, valstybės saugomas arba paminklas. Didžiausias dėmesys yra skiriamas valstybės saugomiems kultūros paveldo objektams ir paminklams. 47 % Pajūrio regione esančių žydų kultūros paveldo objektų yra suteiktas valstybės saugomo objekto statusas (žr. 28 pav.).

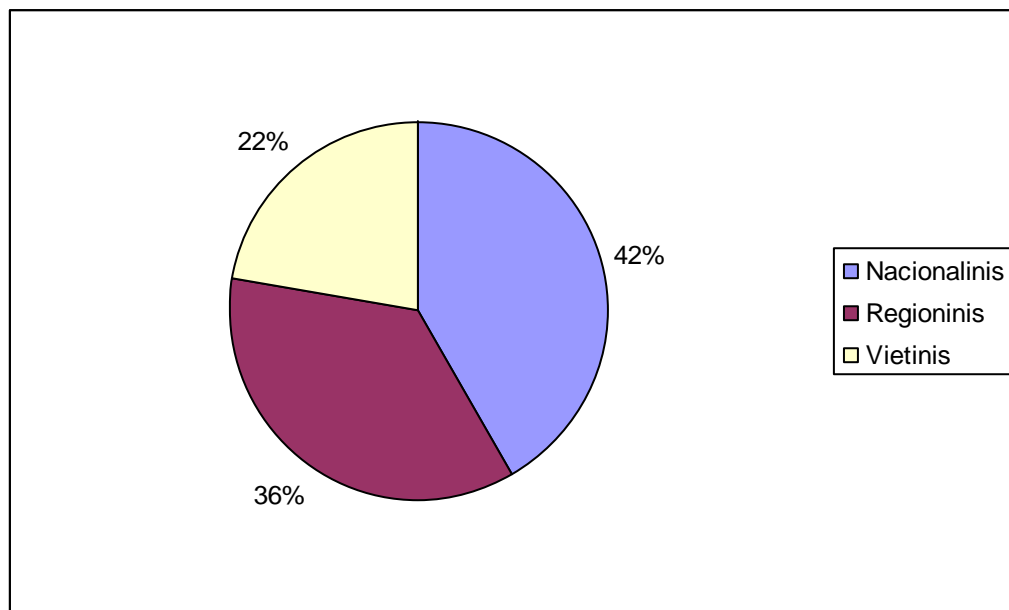

28 pav. Žydų kultūros paveldo objektų Pajūrio regione statusas (proc). Šaltinis: www.kpd.lt

Kultūros paveldo objektams, įtrauktiems į Kultūros vertybių registrą, suteikiamas vienas iš keturių reikšmingumo lygmenų – tarptautinis (UNESCO), nacionalinis, regioninis arba vietinis. 30 paveiksle pavaiduota, kokie reikšmingumo lygmenys yra suteikti žydų kultūros paveldo objektams, esantiems Pajūrio regione.

42 % žydų kultūros paveldo objektų sudaro nacionalinio reikšmingumo lygmens objektai, o 58 % objektų aktualiausi regiono ir vietos rinkai – šiems objektams priskirtas regioninis (36 %) ir vietinis (22 %) reikšmingumo lygmenys.

Pritaikius tikslingas marketingo priemones ir pasinaudojus finansavimu iš tokių šaltinių kaip Europos Sąjungos struktūriniai fondai ar savivaldybių lėšos, pastarieji objektai gali tapti patrauklūs nacionaliniu lygmeniu, užsienyje gyvenantiems žydų tautybės žmonėms bei turistams iš įvairių šalių.

29 pav. Žydų kultūros paveldo objektų Pajūrio regione reikšmingumo lygmenys (proc). Šaltinis: www.kpd.lt

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Pajūrio regione, kaip prioritetiniame Lietuvos turizmo regione, gausu žydų kultūros paveldo objektų, tokių kaip kapinės, žymių žmonių paminklai, namai, kuriuose jie gyveno, sinagogos. Daugiausia jų yra Kretingos ir Šilutės rajonuose. 47 % iš jų yra valstybės saugomi kultūros paveldo objektai. Tačiau tai dar ne viskas – Pajūrio regione yra nemažai su žydais susijusių objektų, kurie vis dar laukia savo eilės, kad būtų įrašyti į Kultūros vertybių registrą.

Didelė dalis žydų kultūros paveldo objektų Pajūrio regione tebėra apleisti, nerestauruoti, dažnai avarinės būklės, sunkiai pasiekiami – todėl nepritaikyti turistų lankymui. Nėra parengta kompleksinių turizmo produktų žydų tautybės žmonėms (pvz., turistinių maršrutų, jungiančių šiuos objektus), o turizmo specialistai turi menkas žinias, tiek apie lankytinus žydų kultūros paveldo objektus, tiek apie šią specifinę rinką, nors ji strateginiuose Lietuvos turizmo dokumentuose ir įvardinta prioritetine.

Užsienio šalys gali pasigirti gerokai gausesne kultūrinio pažintinio turizmo produktų pasiūla žydų tautybės žmonėms. N. Collins-Kreiner ir D. Olsen (2012) atliko tyrimą apie žydus kaip turistinę rinką. Jie ištyrė penkiasdešimt kelionių agentūrų, siūlančių kelionių pasiūlą žydų kilmės žmonėms. Šios kelionių agentūros siūlo turistinius žydų maršrutus po gyvenamuosius namus, kuriuose kadaise gyveno (žymūs) žydai, sinagogas, kapus, Antrojo pasaulinio karo koncentracijos stovyklų vietas.

Apibendrinimas

Pajūrio regionas labai patrauklus tiek Lietuvos, tiek užsienio turistams. Jiems nesvarbu, ar objektas įtrauktas į Kultūros vertybių registrą ar ne, svarbu, kad būtų sudarytos galimybės aplankyti kuo daugiau įvairesnių objektų ir kažką įdomaus apie juos sužinoti.

Žydų kultūros paveldas Pajūrio regione praktiškai yra nežinomas. Tik maža dalis žmonių (dažniausiai – istorikai, mokslininkai) turi informacijos apie tai. Tai nėra gerai, nes žydai mūsų kraštuose gyveno jau nuo XV a. ir sudarė pakankamai didelę dalį gyventojų.

Daugiau nei 500 metų žydai buvo neatskiriama Palangos miesto bendruomenės dalis – jie kūrė miestą, kurortą, užsiėmė verslais ir amatais, tačiau šiandien lankymui pritaikyti tik keli žydų kultūros paveldo objektai. Tai, kad jie tvarkomi ir prižiūrimi, kad įrengtos informacinės nuorodos į juos bei išleistas informacinis lankstinukas, tik mažas žingsnis į didesnius ir svarbesnius darbus ateityje.

Būtina surašyti Palangos žydų istoriją, atlikti išsamius tyrimus, užfiksuoti visus išlikusius objektus, susijusius su žydais ir jų gyvenimu, juos kažkoku būdu įamžinti, pritaikyti lankymui ir įdomiai pristatyti. Šiems darbams įgyvendinti būtinas glaudus bendradarbiavimas tarp savivaldybės, Lietuvos žydų bendruomenės ir įvairių institucijų, kurios bendromis pastangomis žydų kultūros paveldą Palangoje „iškeltų“ į dienos šviesą.

Šaltiniai

1. V. Žulkus, A. Nikžentaitis, Z. Kiaupa, M. Balčius, Z. Genienė, V. Vareikis, *Palangos istorija*, Klaipėda, 1999, p. 237-239, 241-243.
2. A. Miškinis, Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės, *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*, monografija, II knyga, Vilnius, 2007, p. 56.
3. Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto Rekreacijos ir turizmo katedros studentės Mildos Tamulynaitės Rekreacijos ir turizmo studijų programos bakalauro baigiamasis darbas „Žydų istorinio ir kultūros paveldo pritaikymas Pajūrio regiono kultūriniam pažintiniam turizmui“, darbo vadovė – lekt. R. Bertužytė, Klaipėda, 2015.
4. D. Nikitenka, Atminimas, prasilenkiantis su istorine tiesa, *Vakarų ekspresas*, 2010, Nr. 217 (5579), p. 6-7.
5. I. Šeškevičienė, Moksleivių darbas apie Palangos žydus pristatytas ir Izraelyje, <http://www.pajurionaujienos.com/?act=exp&sid=3266>, [žiūrėta: 2017 08 21].
6. Palangos miesto savivaldybės administracija, Palangos kurorto muziejus, Palangos miesto savivaldybės viešoji biblioteka, informacinis lankstinukas „Žydų atmintinos vietos Palangoje“, 2016.
7. Palangos kurorto muziejaus archyvai.
8. Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos internetinė svetainė www.kpd.lt.
9. Informacija iš Pajūrio regiono savivaldybių administracijų internetinių svetainių ir tose administracijose dirbančių specialistų, atsakingų už kultūros paveldą.

*Straipsnį parengė Palangos miesto savivaldybės administracijos
Kultūros skyriaus vyriausioji specialistė Kristina Litvinienė*

